
HVILKE INDSATSER VIRKER I DANSKE DAGTILBUD?

KORTLÆGNING AF BRUG AF EFFEKTIVE INDSATSER

Dorthe Bleses, Nanna Bøgh Laursen, Marlene Vita Kristensen & Nynne Thorup Horn

Rapport udgivet af TrygFondens Børneforskningscenter.
Rapporten er finansieret af TrygFonden.

Fotos: Martin Gravgaard Fotografi

Indhold

4	Sammenfatning og konklusioner
6	Indledning
8	Undersøgelse af dagtilbudsindsatser og deres effekter
8	Overblik over indsatser
9	Beskrivelse af de enkelte indsatser
10	Forskelle og ligheder mellem indsatser
12	Børnenes udbytte af indsatserne
12	Hvordan er de forskellige indsatser afprøvet, og hvad kan vi konkludere?
13	Sproglige kompetencer
14	Matematiske kompetencer
15	Socioemotionelle kompetencer
15	Faktorer der påvirker børnenes udbytte
16	Sammenligning af effekter på tværs af studier
18	Hvordan kan vi bruge viden om indsatserne i den kommunale praksis
20	Praktisk information om indsatserne
21	Referencer til indsatserne
22	Bilag 1. Korte beskrivelser af indsatserne

Sammenfatning og konklusioner

Nyere dansk forskning peger på, at danske dagtilbud ikke formår at styrke alle børns sproglige, matematiske og socioemotionelle kompetencer i tilstrækkelig grad. Således har dansk forskning vist store forskelle i børns tidlige sproglige, matematiske og socioemotionelle udvikling til trods for, at langt størstedelen af danske børn tilbringer fire år eller mere i dagtilbud.

Med den styrkede pædagogiske læreplan er der kommet større fokus på effektive indsatser, og en netop udgivet rapport om implementering af indsatser på dagtilbudsområdet viser, at videnskabelig evidens for effekter for børnenes udbytte har stor betydning for kommunernes valg af nye pædagogiske indsatser¹. Derfor er formålet med denne publikation at formidle et samlet vidensoverblik over effektive indsatser på dagtilbudsområdet, for at give kommunale beslutningstagere og andre interessenter et overblik over de afprøvede indsatser, der har effekt for børnenes udbytte.

Vidensoverblikket har inkluderet 19 indsatser, der alle er undersøgt i lodtrækningsforsøg eller andre evalueringsdesign, hvor en kontrolgruppe gør det muligt at undersøge indsatsernes effekter for at opnå så pålidelige resultater som muligt. Den overordnede konklusion er, at der findes en række indsatser, der er velafprøvede i en dansk dagtilbudskontekst med veldokumenterede effekter. Fælles for de 19 indsatser er, at de har størst effekt for børnenes sproglige kompetencer efterfulgt af matematiske kompetencer, mens der ses mindre effekter for socioemotionelle kompetencer.

I vidensoverblikket finder vi en række kendetegn ved de indsatser, der har den største effekt. Således har indsatserne størst effekt på børnenes sproglige og matematiske kompetencer, når fokus på interaktionskvalitet og læringsmål indgår som elementer i en pædagogisk ramme, hvor personalet selv omsætter dette til en pædagogisk praksis, der er understøttede, engagerende og udviklende for det enkelte barn. Fælles for de mest effektive indsatser er også, at de kan indgå som en del af den eksisterende pædagogiske praksis, dvs. de er relativt korte eller at de som nævt ovenfor kan anvendes som en pædagogisk ramme, hvori der også kan arbejdes med andre indsatser.

I en række af de beskrevne indsatser er der ikke bemærkelsesværdige forskelle mellem udbyttet for piger og drenge, børn med forældre inden eller uden for arbejdsmarkedet og forældrenes uddannelsesgrad har også kun i begrænset omfang betydning for børnenes udbytte.

Flere af indsatserne viser, at dagtilbuddets implementering af indsatsen har stor betydning for effekten på børnenes udvikling. I jo højere grad indsatsen gennemføres som intenderet, des større er børnenes udbytte. Dette peger på vigtigheden af at understøtte implementeringen af indsatser i højere grad, end det er tilfældet i dag. Hvordan implementeringsprocessen bedst kan understøttes fremgår af en ny rapport, der udgives samtidigt med dette vidensoverblik².

¹ Bleses, D., Laursen, N. B., & Munkedal, S. (2021) Udbredelse og implementering af systematiske pædagogiske indsatser: Hvordan kommer den forskningsbaserede praksis ud på grøn stue? Rapport udgivet af TrygFondens Børneforskningscenter.

Indledning

Børns sproglige, matematiske og socioemotionelle kompetencer grundlægges tidligt. De har ikke blot betydning for børnenes barndom. De har også vist sig at have stor betydning for børnenes senere lærings- og livsmuligheder³. Børns talesproglige og førskriftlige færdigheder inden skolestart hænger sammen med børnenes senere kompetencer til at læse og skrive⁴. Tidlig socioemotional udvikling (fx genkaldelse af følelser, følelsesregulering og sociale kompetencer)⁵ og eksekutive funktioner (fx opmærksomhed og impuls kontrol), forudsiger, hvordan børn klarer sig i skolen^{6,7}. Børn med kendskab til tidlige matematiske begreber som størrelser, mål og mønstre inden skolestart klarer sig ligeledes bedre i matematik i skolen og gennem deres senere uddannelse⁸. Forskning viser altså, at disse tidlige kompetencer hænger tæt sammen med børnenes trivsel, udvikling og læring – både i de yngste år og senere i livet. Samtidig ved vi, at en vellykket skolegang – fagligt og socialt – er afgørende for, hvorvidt børnene påbegynder en ungdomsuddannelse. Dermed hænger det i høj grad sammen med, hvorvidt de også på sigt etablerer et velfungerende voksenliv.

Forskning har vist, at der er store forskelle i danske børns sproglige, matematiske og socioemotionelle kompetencer allerede i 3-årsalderen – og at forskellene mellem de svage og stærke børn øges frem imod skolestart. Mens der fx er ca. et års forskel mellem de 15% sprogligt svageste og de 15% stærkeste børn ved udgangen af vuggestuen, er denne forskel øget til 2½ års udvikling ved udgangen af børnehaven⁹. Dette er særligt problematisk, da de tidlige forskelle i børns udvikling ser ud til at vare ved ind i skolen og voksenlivet. Eksempelvis viser et dansk langtidsstudie, at 2-årige børns ordforråd hænger sammen med, hvordan de læser cirka 10 år senere, når de går i 4. klasse¹⁰, og med deres karakterer i såvel dansk, engelsk, matematik og naturvidenskab, når de cirka 15 år senere forlader 9. klasse¹¹.

De store forskelle i danske børns tidlige kompetencer er bemærkelsesværdige i betragtning af, at omkring 90% af danske børn tilbringer mere end fire år i dagtilbud, hvorved betydningen af børnenes socioøkonomiske baggrund burde mindskes. Observationsstudier foretaget i danske dagtilbud viser imidlertid, at kvaliteten af læringsunderstøttelsen er lav i sammenligning med andre lande¹², hvilket muligvis kan være en del af forklaringen på, hvorfor vi i Danmark ikke formår at bryde den sociale arv i tilstrækkelig grad. Trods stor tilslutning til de danske dagtilbud, tyder de store forskelle i børnenes tidlige kompetencer på, at ikke alle af de ellers velintenderede indsatser på dagtilbudsområdet formår at understøtte alle børns sproglige, matematiske og socioemotionelle udvikling i tilstrækkelig grad.

Med implementeringen af den styrkede pædagogiske læreplan er der kommet et skærpet fokus på brugen af data og effektive indsatser i udviklingen af pædagogiske læringsmiljøer. Desuden viser en netop udgivet undersøgelse af drivkræfter og barrierer i kommunernes implementering af pædagogiske indsatser på dagtilbudsområdet, at effektive indsatser er en væsentlig drivkraft for kommunernes optag af nye pædagogiske tiltag¹³. Således svarer 91% af de adspurgte kommuner, at videnskabelig evidens for indsatsens effekt er en vigtig eller meget vigtig faktor, når kommunen skal vælge og prioritere nye indsatser på dagtilbudsområdet. Samme undersøgelse viser dog også, at mere end en tredjedel af kommunerne ikke arbejder med systematiske pædagogiske indsatser på dagtilbudsområdet – ud over de obligatoriske indsatser såsom den styrkede pædagogiske læreplan og sprogvurderingen af 3-årige.

De store forskelle i børnenes tidlige kompetencer peger på et behov for anvendelse af effektive indsatser, der understøtter alle børns læring i de danske dagtilbud. Samtidig viser kommuner-

³ Oreopoulos, P., & Salvanes, K. G. (2011). Priceless: The nonpecuniary benefits of schooling. *Journal of Economic Perspectives*, 25, 159-184.

⁴ La Paro, K. M., & Pianta, R. C. (2000). Predicting children's competence in the early school years: A meta-analytic review. *Review of Educational Research*, 70, 443-484.

⁵ Denham, S. A. (2006). Social-Emotional Competence as Support for School Readiness: What Is It and How Do We Assess It? *Early Education and Development*, 17, 57-89.

⁶ Ursache, A., Blair, C., & Raver, C. C. (2012). The promotion of self-regulation as a means of enhancing school readiness and early achievement in children at risk for school failure. *Child Development Perspectives*, 6, 122-128.

⁷ Zelazo, P. D., Blair, C. B., & Willoughby, M. T. (2016). Executive Function: Implications for Education. NCER 2017-2000. In: *National Center for Education Research*.

⁸ Clements, D. H., & Sarama, J. (2008). Experimental Evaluation of the Effects of a Research-Based Preschool Mathematics Curriculum. *American Educational Research Journal*, 45, 443-494.

⁹ Bleses, D., Jensen, P., Nielsen, H., Sehested, K., & Sjø, N. (2016). *Børns tidlige udvikling og læring*. Rapport udarbejdet for Ministeriet for Børn, Undervisning og Ligestilling.

<http://childresearch.au.dk/publikationer/nyhed/artikel/boerns-tidlige-udvikling-og-laering-maalgrupperapport/>.

¹⁰ Bleses, D., Makransky, G., Dale, P. S., Højen, A., & Aktürk Ari, B. (2016). Early productive vocabulary predicts academic achievement 10 years later. *Applied Psycholinguistics*, 37, 1461-1476.

¹¹ Dale, P., Paul, A., Bleses, D., & Rosholm, M. (2021). Early productive vocabulary at 2 years predicts school leaving exams. Manuscript submitted for publication.

¹² Slot, P., Bleses, D., Justice, L. M., Markussen-Brown, J., & Højen, A. (2018). Structural and Process Quality of Danish Preschools and Relations with Children's Language and Pre-Literacy Skills. *Early Education and Development*, 29, 581-602.

¹³ Se note 1.

nes høje prioritering af videnskabelig evidens et betydeligt potentiale for en større udbredelse af effektive indsatser på dagtilbudsområdet.

Derfor er formålet med denne publikation at tilbyde kommunale beslutningstagere og andre interessenter, et overblik over effektive indsatser, der understøtter børns sproglige, matematiske, socioemotionelle udvikling og eksekutive funktioner. Det vil vi gøre ved at formidle et samlet overblik over alle de hidtidige effektstudier af konkrete indsatser i dagtilbud, som er afprøvet i en dansk kontekst, hvad man kan bruge denne viden til i praksis, og hvor man kan finde mere information om indsatserne. Vi har baseret vidensoverblikket på indsatser, hvor der er udkommet mindst én rapport/artikel om resultaterne senest i 2020.

Vi har fundet 19 indsatser, der er blevet afprøvet, og hvor indsatsernes effekter på børnenes udvikling er blevet undersøgt. Selvom nogle af indsatserne har mere karakter af at være en pædago-

gisk ramme, der kan anvendes uden tidsbegrænsning, anvender vi begrebet ”indsatser” om alle typer. Indsatserne viser sig at sigte mod at styrke enten børnenes sproglige, matematiske eller socioemotionelle kompetencer – eller en kombination af disse – ved på forskellig vis at styrke læringsmiljøet omkring barnet. Indsatserne er altså ikke udvalgt efter, om de styrker netop disse kompetencer, men lige nu er der ikke resultater fra indsatser, der har undersøgt effekten af tidlige dagtilbudsindsatser på andre udviklingsområder.

Vi starter kortlægningen af effektive indsatser med et samlet overblik over de beskrevne indsatser, hvorefter de kort beskrives enkeltvis. Bilag 1 indeholder en mere grundig beskrivelse af hver enkelt indsats. Dernæst beskriver vi børnenes udbytte af indsatserne samt de faktorer, der påvirker udbyttet. Til sidst diskuterer vi, hvad vi kan bruge resultaterne til, og hvor man kan finde flere praktiske informationer om og/eller materialer til de enkelte indsatser.

Undersøgelse af dagtilbudsindsatser og deres effekter

OVERBLIK OVER INDSATSER

I det følgende har vi udarbejdet en oversigt over de forskellige dagtilbudsindsatser, der sigter mod at styrke børnenes tidlige sproglige, matematiske og socioemotionelle kompetencer, som er udviklet og afprøvet i en dansk pædagogisk kontekst. Vi har i dette vidensoverblik medtaget alle indsatser, der lever op til følgende beskrivelse:

- Indsatsen er forankret i dagtilbud – enten dagpleje, vuggestuer, børnehaver og/eller integrerede institutioner.
- Indsatsen sigter mod at styrke børns sproglige, matematiske, eksekutive funktioner og/eller socioemotionelle kompetencer hos børn, der går i dagtilbud.
- Indsatsen er færdigevalueret, så der foreligger et resultat.
- Evalueringen vurderer effekter på børnenes udvikling.

På den baggrund har vi fundet 19 indsatser, som har til formål at styrke kompetencer hos børn i dagtilbud. De fleste indsatser foregår i dagtilbuddene, men i nogle tilfælde foregår den primære indsats i barnets hjem gennem forældrene. Dog er disse indsatser stadig igangsat via dagtilbuddene.

Tabel 1 er en oversigt over de indkluderede indsatser fordelt på type af indsats. Her findes desuden reference til relevante publikationer. De indsatser, der præsenteres i tabellen, indeholder også delindsatser, der hører under samme forsøgsprogram, men hvor der er afprøvet forskellige varianter af indsatserne. Det gælder fx i relation til *SPELL*, som er afprøvet i tre varianter: *SPELL Basis*, *SPELL (+Hjem)* og *SPELL (+Professionel udvikling)*. De tre indsatser er afprøvet under det samme forsøgsprogram (kaldet *SPELL*), men de adskiller sig på den måde, at *SPELL (+Hjem)* og *SPELL (+Professionel udvikling)* udover basisindsatsen også indeholder yderligere tiltag, der sigter mod at styrke børnenes kompetencer (uddybes nedenfor). For de programmer, hvor der findes flere indsatser, er indsatserne præsenteret hver for sig.

Der er en række indsatser, der falder inden for afgrænsningen, men som ikke medtages, fordi de endnu ikke er færdigevalueret (som fx *TipsByText* af Rockwool Fondens Interventionsenhed, der undersøger, om man gennem SMS'er med tips kan inspirere forældre til mere aktivt at understøtte deres børns tidlige sprogudvikling; og *LæseLeg* af Maryfonden, hvor TrygFondens Børneforskningscenter, Aarhus Universitet er i gang med en evaluering af en yderligere runde).

Tabel 1: Oversigt over indsatser i dagtilbud, fordelt på type af indsats

	FOKUSEREDE INDSATSER	OMFATTENDE INDSATSER
Dagtilbud	Fart på sproget (Store, Små) ¹ Fart på sproget (Åben) ¹ LæseLeg ² SPELL ³ SPELL (+Professionel udvikling) ³	Fremtidens dagtilbud (Basis) ⁵ Fremtidens dagtilbud (Basis +IT) ⁵ HPA ⁶ Leg og læring i vuggestuen ⁷ Styrket overgang til skole ¹² Vi lærer sammen (til vuggestuen, dagplejen og børnehaven) ^{8,9} VIDA ¹⁰
Skole		Styrket overgang til skole ¹¹
Aktiv inddragelse af forældre	SPELL (+Hjem) ²	Fremtidens dagtilbud (Basis +Forældre) ⁵ Vi lærer sammen (+Intensiv forældreinvolvering) ⁸ VIDA+ ¹⁰
Forældre hoved-aktører	Kuffertprojektet ⁴	

¹ Bleses, Højén, Andersen, Dybdal, & Sehested (2015); Bleses, Højén, Dale, Justice, Dybdal, Piasta, Markussen-Brown, Ebad & Kjærbaek (2018b).

² Jensen de López, & Knudsen, (2012); Jensen de López, & Knudsen, (2015).

³ Bleses, Højén, Andersen, Dybdal, & Sehested (2015); Bleses, Højén, Justice, Dale, Dybdal, Piasta, Markussen-Brown, Clausen, & Ebad (2018a).

⁴ Andersen & Jakobsen (2012).

⁵ Nielsen, Jensen, Bleses, Ostensen og Dybdal (2017).

⁶ Jensen, Holm, Allerup & Kragh (2009) og Jensen, Holm & Bremberg (2013a).

⁷ Bleses, Jensen, Nielsen, & Rathe (2016); Bleses, Jensen, Højén, Slot & Justice (2020).

⁸ Bleses, Jensen, Rathe, Boisen, Nielsen & Jensen (2019); Bleses, Jensen, Højén, Slot & Justice (2021);

⁹ Bleses, Moos & Boisen (2020).

¹⁰ Jensen, Rasmussen, & Jensen (2013b); Jensen, Jensen, & Rasmussen, A. W. (2015).

¹¹ Jensen, Nielsen, Bilde, Sjö, Bleses, Brejning & Højén (2019).

Vi har inddelt de indsatser, der indgår i vidensoverblikket, efter, hvorvidt den pædagogiske tilgang er *fokuseret* eller *omfattende* med hensyn til de kompetencer, indsatserne gerne vil understøtte hos børnene. Alle de fokuserede indsatser er målrettet understøttelse af sproglige kompetencer. Mens *LæseLeg* ikke er målrettet specifikke sproglige kompetencer, er tilgangen i de øvrige fokuserede indsatser at styrke bestemte sproglige mål hos børnene. I de omfattende indsatser arbejder pædagogerne med at udvikle flere kompetencer hos børnene, primært sproglige,

matematiske og socioemotionelle kompetencer. Som vi vil beskrive senere, er der også andre afgørende forskelle mellem indsatserne under hver af tilgangene, fx med hensyn til omfang af indsatsen og graden af målrettethed. De omfattende indsatser har også mere karakter af pædagogiske rammer, der støtter personalet i at udvikle den pædagogiske praksis.

BESKRIVELSE AF DE ENKELTE INDSATSER

Alle inkluderede indsatser har en række karakteristika til fælles, men de adskiller sig også fra hinanden. Nedenfor i Tabel 2 præsenterer vi de forskellige indsatser på en række parametre. En mere detaljeret beskrivelse findes i Bilag 1: Beskrivelse af indsatser.

Tabel 2: Beskrivelse af indsatser (mål, aktivitet, ramme, målgruppe, varighed og intensitet, format, metode og kompetenceudvikling), listet alfabetisk

INDSATS	MÅL	AKTIVITET	RAMME	MÅLGRUPPE	VARIGHED INTENSITET	FORMAT	METODE (ANTAL BØRN) ¹⁴	KOMPETENCE- UDVIKLING
<i>Fart på sproget (Store, Små)</i>	Sproglige kompetencer	Forløb med legebaserede aktiviteter	Dagtilbud	3-5 år	20 uger 30 min 2 gange om ugen (= 20 timer)	Grupper (store/små)	Lotrækningsforsøg (n=5.436)	2 dages kompetenceudvikling til pædagoger
<i>Fart på sproget (Åben)</i>	Sproglige kompetencer	Pædagoger tilrettelagde selv aktiviteter	Dagtilbud	3-5 år	20 uger 30 min 2 gange om ugen (= 20 timer)	Grupper (små)	Lotrækningsforsøg (n=5.436)	2 dages kompetenceudvikling til pædagoger
<i>Fremtidens dagtilbud (Basis)</i>	Sproglige, matematiske og socioemotionelle kompetencer	Forberedelse, gennemførelse og planlægning af pædagogiske forløb	Dagtilbud (dagpleje og institutioner)	0-5 år	2 år (4 X 15 ugersperioder) 30 min 2 gange om ugen (=80 timer)	Grupper (små)	Lotrækningsforsøg (n=ca. 15.000)	2 dages lokal kompetenceudvikling (trainthe-trainerprincip)
<i>Fremtidens dagtilbud (Basis +IT)</i>	Sproglige, matematiske og socioemotionelle kompetencer	Forberedelse, gennemførelse og planlægning af pædagogiske forløb	Dagtilbud (dagpleje og institutioner)	3-5 år	2 år (4 X 15 ugersperioder) 3 gange om ugen	Grupper (små)	Lotrækningsforsøg (n= ca. 15.000)	1 dags lokal kompetenceudvikling (trainthe-trainerprincip)
<i>Fremtidens dagtilbud (Basis +Forældre)</i>	Sproglige, matematiske og socioemotionelle kompetencer	Forberedelse, gennemførelse og planlægning af pædagogiske forløb	Dagtilbud (dagpleje og institutioner) Hjemmet	0-5 år	2 år (4 X 15 ugersperioder)	Grupper (små)	Lotrækningsforsøg (n= ca. 15.000)	1 dags lokal kompetenceudvikling (trainthe-trainerprincip)
<i>HPA</i>	Socioemotionelle kompetencer og læring	Uddannelse i og guidelines til tilrettelæggelse af aktiviteter med fokus på den professionelle rolle i børns udvikling	Dagtilbud	3-6 år (ikke begyndt i skole)	2 år Ikke defineret	Ikke defineret	Lotrækningsforsøg (n=2.700)	Månedlige workshops
<i>Kuffert projektet</i>	Sproglige kompetencer	Modtog kuffert med bøger, vendspil og DVD	Hjemmet	5 år (tosprogede)	Ikke defineret	Individuel	Lotrækningsforsøg (n=284)	Ingen kompetenceudvikling
<i>Leg og læring i vuggestuen</i>	Sproglige og matematiske kompetencer og eksekutive funktioner	Pædagoger tilrettelægger selv aktiviteter	Dagtilbud	0-2 år	20 uger 4 gange om ugen i grupper og 1 gang individuelt	Grupper (store/små) Individuel	Lotrækningsforsøg (n=1.116)	2 dages kompetenceudvikling til pædagoger
<i>Læseleg</i>	Sproglige kompetencer	Højtlesning og legeaktiviteter	Dagtilbud	3-6 år // 3-4 år (behov for sproglig støtte)	12-16 uger/tre mdr. Ikke defineret	Grupper (små)	Lotrækningsforsøg (n=96)	1 dags kompetenceudvikling til pædagoger
<i>SPELL</i>	Sproglige kompetencer	Forløb med læsning	Dagtilbud	3-5 år	20 uger 30 min 2 gange om ugen (= 20 timer)	Grupper (små)	Lotrækningsforsøg (n=7.076)	2 dages kompetenceudvikling til pædagoger
<i>SPELL (+Hjem)</i>	Sproglige kompetencer	Forløb med læsning + forældre får bøger med hjem	Dagtilbud Hjemmet	3-5 år	20 uger 30 min 2 gange om ugen (= 20 timer)	Grupper (små) Individuel	Lotrækningsforsøg (n=7.076)	2 dages kompetenceudvikling til pædagoger

¹⁴ Der angives et samlet antal børn for hele studiet. Vær opmærksom på at antallet af børn kan variere for forskellige outcome mål.

Tabel 2: Fortsat

INDSATS	MÅL	AKTIVITET	RAMME	MÅLGRUPPE	VARIGHED INTENSITET	FORMAT	METODE (ANTAL BØRN) ¹⁴	KOMPETENCE- UDVIKLING
<i>SPELL (+Professionel udvikling)</i>	Sproglige kompetencer	Forløb med læsning og yderligere kompetenceudvikling af pædagoger med fokus på proceskvalitet	Dagtilbud	3-5 år	20 uger 30 min 2 gange om ugen (= 20 timer)	Grupper (små)	Lotrækningsforsøg (n=7.076)	4 dages kompetenceudvikling til pædagoger
<i>Styrket overgang til skole for udsatte børn i dagtilbud</i>	Sproglige socioemotionelle kompetencer og eksekutive funktioner	Pædagoger tilrettelægger selv aktiviteter	Dagtilbud Skole Fritidstilbud	4-6 år	40 uger Læring hele dagen, men min. små grupper to gange om ugen	Grupper (store/små) Individuelt	Matchning (n=312)	2 dages kompetenceudvikling for ledere og personale, 1 dags kompetenceudvikling for pædagogiske ledere og skoleledere
<i>VIDA</i>	Socioemotionelle kompetencer og læring	Uddannelse i og guidelines til tilrettelæggelse af aktiviteter	Dagtilbud	3-5 år	2 år Ikke defineret	Ikke defineret	Lotrækningsforsøg (n=2.160)	17 uddannelsesgange + mulighed for workshops + to ekstra lederkurser
<i>VIDA+ (Forældreinddragelse)</i>	Socioemotionelle kompetencer og læring	Uddannelse i og guidelines til tilrettelæggelse af aktiviteter + forældresamarbejde	Dagtilbud Hjemmet	3-5 år	2 år Ikke defineret	Ikke defineret	Lotrækningsforsøg (n=2.160)	17 uddannelsesgange + mulighed for workshops + to ekstra lederkurser
<i>Vi lærer sammen (til vuggestuen og dagplejen)</i>	Sproglige, matematiske, eksekutive og socioemotionelle kompetencer	Pædagogerne tilrettelægger selv fem pædagogiske forløb	Dagtilbud (dagpleje og institutioner)	1-2 år	20 uger Læring hele dagen, men min. to store, to små og en individuel aktivitet om ugen pr. barn	Grupper (store/små) Individuelt	Lotrækningsforsøg (n=5.400)	2 dages kompetenceudvikling for ledere og pædagogisk personale
<i>Vi lærer sammen (+Intensiv forældreinvolvering)</i>	Sproglige, matematiske, eksekutive og socioemotionelle kompetencer	Forældrene deltager i aktiviteter i dagtilbuddet	Dagtilbud (dagpleje og institutioner) Hjemmet	1-2 år	20 uger 3 familiesamtaler, 2 kursusgange og Stay and Play	Kursus i små grupper. Individuelle familiesamtaler. Stay and Play for alle på stuen	Matchning (n=390)	2 dages kompetenceudvikling til personale, der gennemførte forældreindsatse
<i>Vi lærer sammen (til børnehaven)</i>	Sproglige, matematiske, eksekutive og socioemotionelle kompetencer	Pædagogerne tilrettelægger selv fem pædagogiske forløb	Dagtilbud	3-5 år	20 uger Læring hele dagen, men min. to store, to små og en individuel aktivitet om ugen pr. barn	Grupper (store/små) Individuelt	Matchning (n=2.661)	2 dages kompetenceudvikling for ledere og pædagogisk personale

FORSKELLE OG LIGHEDER MELLEMS INDSATSER

Ud over forskelle med hensyn til, hvorvidt indsætterne er fokuserede på én bestemt kompetence (her i alle tilfælde sprog) eller er omfattende og understøtter en række af kompetencer, er der en lang række yderligere forskelle og ligheder mellem indsætterne, der er værd at trække frem, inden vi går videre til indsætternes effekter.

For det første er det iøjnefaldende, at langt de fleste indsætter, der er afprøvet indtil nu, omfatter børn i børnehavealderen. Der er således kun tre indsætter, der er afprøvet for 0-2-årsalderen, nemlig *Fremtidens dagtilbud*, *Leg og læring i vuggestuen* og *Vi lærer sammen* (indsatsen er også udviklet til børnehaven)¹⁵.

For det andet varierer indsætterne med hensyn til, i hvilket omfang, der arbejdes med faste læringsmål og faste aktivitetsforløb. I Tabel 3 ses en oversigt over, hvordan de enkelte indsætter fordeler sig (forskellige varianter af den samme indsats, fremgår kun af tabellen, hvis de fordeler sig forskellige steder i tabellen).

¹⁵ Vi lærer sammen (til vuggestuen og dagplejen) blev tidligere kaldt Vi lærer sprog i vuggestuen og dagplejen.

Tabel 3. Fordeling af indsatser mht. brug af læringsmål og aktiviteter (indsatser i kursiv er de omfattende indsatser)

	FASTE AKTIVITETSFORLØB	FASTE AKTIVITETER	VALGFRIE AKTIVITETER
Faste læringsmål	Fart på sproget (Stor, Små) SPELL SPELL,+Hjem og +Professionel udvikling		Fart på sproget (Åben) <i>Leg og læring i vuggestuen</i> <i>Styrket overgang til skole for udsatte børn i dagtilbud</i> Vi lærer sammen til vuggestuen, dagplejen
Valgfri læringsmål			<i>Fremtidens dagtilbud</i>
Ingen læringsmål		Kuffertprojekt (forældre) Læseleg	HPA VIDA

Der er et kontinuum fra indsatser, hvor både læringsmål og aktiviteter er fastlagt, til indsatser, der er helt åbne, både mht. læringsmål og aktiviteter. De mest strukturerede og målrettede indsatser er dem, der både arbejder med faste aktivitetsforløb (aktiviteter, der gennemføres i en bestemt rækkefølge) og faste læringsmål (curriculumbaserede indsatser), hvor de væsentligste elementer af indholdet i indsatsen er fastlagt på forhånd, og hvor der gives forslag til, hvordan det pædagogiske personale kan præsentere indhold og kvalificere interaktionen¹⁶ med børnene. Den pædagogiske opgave består her først og fremmest i at skabe en høj kvalitet i interaktionen med børnene om indholdet. De tre varianter af *SPELL*, *Fart på sproget (Stor)* og *Fart på sproget (Små)* er eksempler på sådanne pædagogbaserede indsatser, hvor det følges et fast curriculum, som det kaldes i den internationale litteratur (det vil sige, at der arbejdes med faste læringsområder og mål og eventuelt også med faste aktivitetsforløb).

I den anden ende af kontinuummet er de to varianter af *VIDA* samt *HPA*, hvor der ikke arbejdes med faste læringsmål, og hvor typen af aktivitet er valgfri.

Derimellem er der især to forskellige typer af indsatser: En, hvor der arbejdes med faste aktiviteter (enten dialogisk læsning som i *Læseleg* eller læsning og spil som i *Kuffertprojektet*), men uden faste mål, eller en, hvor der arbejdes med faste læringsmål, men hvor det er det pædagogiske personale, der anvender deres pædagogiske indsigt i børnenes behov og interesser til selv at planlægge aktiviteter, der understøtter arbejdet med de konkrete mål (et såkaldt "åbent" curriculum). *Leg og læring i vuggestuen*, *Fart på sproget (Åben)*, *Styrket overgang til skolen* samt *Vi lærer sammen* (til vuggestuen, dagplejen og børnehaven) er alle eksempler på et såkaldt åbent curriculum.

I de tre varianter af *Fremtidens dagtilbud* stilles der mere specifikke læringsmål til rådighed end i *Læseleg* og *Kuffertprojektet*, som det pædagogiske personale kan vælge blandt, men de er ikke så specifikke, som i de indsatser, hvor der arbejdes med faste læringsmål. Alle indsatser, hvor formatet er beskrevet, inkluderer arbejde i små grupper. De indsatser, der aktivt inddrager forældre, har i sagens natur også en individuel komponent i hjemmet, mens der i *Leg og læring i vuggestuen* og *Vi lærer sammen* (til vuggestuen, dagplejen og børnehaven) også arbejdes systematisk med én-til-én-indsats i dagtilbuddet i forbindelse med daglige rutiner og eksisterende omsorgsaktiviteter.

For det tredje er der stor forskel på indsatsernes varighed og intensitet. De korte indsatser varer 12-16 uger (*Læseleg*), de lange indsatser strækker sig over to år (*Fremtidens dagtilbud*, *HPA* og *VIDA*), mens de fleste indsatser (*Fart på sproget*, *Leg og læring i vuggestuen*, *SPELL*, *Vi lærer sammen* (til vuggestuen, dagplejen og børnehaven) varer 20 uger (*Vi lærer sammen* betragtes dog som en pædagogisk ramme, der kan arbejdes med hele året rundt). *Styrket overgang til skolen* indeholder otte tematiske forløb, der strækker sig over 14 måneder. Intensiteten er svær at opgøre, da flere af indsatserne også handler om at styrke barnet i daglige rutiner fx *Styrket overgang til skole for udsatte børn i dagtilbud* og *Vi lærer sammen*.

For det fjerde er der forskel mellem indsatserne med hensyn til, hvor meget kompetenceudvikling de indeholder. Omfanget går fra én dag (*LæseLeg*), gennemført af lokale konsulenter, der har været på et kursus, til et meget omfattende forløb i forbindelse med både *HPA* og *VIDA*. De fleste indsatser er dog baseret på to-firedages kompetenceudviklingsforløb for hhv. ledere som personale. *Kuffertprojektet* har ingen kompetenceudvikling.

BØRNEENES UDBYTTE AF INDSATSERNE

Alle ovennævnte studier måler – på den ene eller anden måde – børnenes udbytte af indsatserne. Nedenfor præsenterer vi de effekter, der er fundet af de forskellige indsatser. Inden vi beskriver effekterne, vil vi først kort beskrive, hvordan de forskellige indsatser er afprøvet, og hvordan resultaterne skal læses.

HVORDAN ER DE FORSKELLIGE INDSATSER AFPRØVET, OG HVAD KAN VI KONKLUDERE?

Alle indsatser, der er medtaget i indeværende vidensoverblik er baseret på stærke forskningsdesign. Baggrunden for at anvende lodtrækningsforsøg eller matchning er ønsket om at opnå så pålidelige resultater som muligt. I princippet ønsker vi at vide, hvordan deltagerne i indsatsen har klaret sig, sammenlignet med, hvordan de ville have klaret sig uden indsatsen. Da vi ikke kan observere de samme børn både med og uden indsatsen, sammenlignes udviklingen for deltagerne i indsatsen (indsatsgruppen) i stedet med udviklingen for en sammenlignelig gruppe af børn, som ikke har deltaget (kontrol-/sammenligningsgruppen). For at være sikre på, at de to grupper er sammenlignelige, skal

¹⁶ Med interaktionskvalitet menes omfanget, hvormed voksne både anvender rigt sprog og bruger strategier, der inddrager børn i udfoldede samtaler, der understøtter og udfordrer børnene der, hvor de er.

deltagerne fordeles mellem indsats- og kontrolgruppen ved lodtrækning. De systematiske forskelle, der findes efter indsatsperioden, skyldes dermed med stor sikkerhed indsatsen og ikke andre forhold. En sammenlignelig kontrolgruppe kan dog også dannes på andre måder end ved lodtrækning. Evalueringen af fx *Styrket overgang til skole for udsatte børn i dagtilbud* anvender således matchning til at danne kontrolgruppen. Derved opnår man en kontrolgruppe, som er statistisk sammenlignelig med indsatsgruppen i forhold til alle de observerbare forhold, som forskerne har data om. Metoden kan imidlertid ikke sikre, at indsats- og kontrolgruppen også er sammenligning med hensyn til alle andre forhold. Matchning giver således typisk et pålideligt estimat for effekten af indsatsen, men et lodtrækningsforsøg giver endnu større sikkerhed for, at der ikke er systematisk forskel mellem de to grupper.

Det er vigtigt at kunne angive effekten af en indsats på en måde, der gør det let at fortolke størrelsen af effekten og gør det muligt at sammenligne effekter, selv om de som udgangspunkt ikke er målt på den samme skala. Eksempelvis er det ikke særlig informativt at vide, at effekten af en bestemt indsats er en forøgelse på 25 point i en konkret sprogvurderingstest, hvis ikke dette kan sammenholdes med oplysninger om, hvordan sprogvurderings-testen er indrettet. Effekttørrelsen er en standardiseret måde at angive størrelsen af effekten af en indsats på. Effekttørrelsen tager udgangspunkt i forskellen på de to børnegrupper (indsatsgruppen og kontrolgruppen) og giver et standardiseret mål for denne forskel¹⁷. En af fordelene ved at anvende effekttørrelsen er, at den direkte kan bruges til at sige noget om, hvordan de to grupper har udviklet sig i forhold til hinanden. Fx vil en effekttørrelse på 0,2 betyde, at 58 pct. af børnene i indsatsgruppen vil opnå et bedre resultat end gennemsnittet af kontrolgruppen (hvor 50 pct. af børnene vil være over gennemsnittet), mens en effekttørrelse på 0,5 vil betyde, at 69 pct. af børnene i indsatsgruppen vil opnå et bedre resultat end gennemsnittet af kontrolgruppen¹⁸.

Selvom effekttørrelser således er direkte sammenlignelige på tværs af forskellige indsatser, er der forskel på, hvor stor en effekt man i udgangspunktet kan forvente af en given indsats. Det afhænger blandt andet af, hvilke mål indsatsen skal styrke, indsatsens varighed, intensitet og omkostninger, målgruppen og forskningsdesignet. Man kan derfor ikke give et præcist svar på, hvad der er en stor eller lille effekt. Kraft¹⁹ har imidlertid foreslået følgende benchmarks for fortolkning af effekttørrelser inden for dagtilbuds- og uddannelsesområdet: under 0,05 = lille effekt; 0,05 - 0,20 = medium effekt; og 0,20 eller større = stor effekt. Disse benchmarks er baseret på analyser af 747 lodtrækningsforsøg med indsatser fra dagtilbud til og med 12. klassetrin.

I det følgende ser vi på effekten af indsatserne. Først ser vi på de indsatser, der har haft en effekt på børnenes sproglige kompetencer, matematiske kompetencer og socioemotionelle udvikling. Efterfølgende ser vi på, hvilke faktorer, der har påvirket børnenes udbytte af indsatserne.

Sproglige kompetencer

Børnenes udvikling i relation til sproglige kompetencer er – på forskellig vis – undersøgt i næsten alle de indsatser, som er præsenteret her i vidensoverblikket. Mange af indsatserne har haft signifikant positive effekter for børnenes sprog. Bemærk at nogle indsatser også vurderer effekten på kompetencer, der ikke direkte er blevet understøttet i indsatsen. Fx måles effekten af *Fart på sproget* og *SPELL* også på sprogforståelse og kommunikative kompetencer, selvom det kun er ordforråd, der understøttes direkte. Omvendt er det ikke alle læringsområder der er blevet vurderet fx på grund af mangel på passende måleredskaber.

I Tabel 4 nedenfor ses en oversigt over indsatsernes effekt på børnenes sproglige kompetencer.

Tabel 4: Oversigt over indsatsernes effekt på børnenes sproglige kompetencer

INDSATS	UDBYTTEMÅL	EFFEKT
<i>Fart på sproget (Store, Små)</i>	Talesproglige og førskriftlige kompetencer	Signifikant positive effekter på førskrift (Effekttørrelser: 0,18-0,20) Ingen effekt for talesproglige kompetencer
<i>Fart på sproget (Åben)</i>	Talesproglige og førskriftlige kompetencer	Signifikant positive effekter på førskrift ordforråd og sprogforståelse (Effekttørrelser: 0,30-0,33) Ingen effekt for kommunikative strategier
<i>Fremtidens dagtilbud (Basis, Basis +IT og Basis +Forældre)</i>	Talesproglige og førskriftlige kompetencer	Signifikant positiv effekt for Basis+Forældre for 0-2-årige børn på ordforråd (Effekttørrelser: 0,10) Fire signifikant positive effekter for 3-5 årige børn (ud af 36 mulige) på henholdsvis sprogforståelse, rim, og opmærksomhed på skrift (Effekttørrelser: 0,07-0,16)
<i>HPA</i>	Sproglige kompetence, kommunikation	Ingen signifikante effekter
<i>Kuffertprojektet</i>	Andel af børn der havde brug for at gå i specialklasse ved skolestart	Signifikant positive effekter (-2,35. Sandsynligheden for at komme i specialklasse faldt med 89%) ¹
<i>Leg og læring i vuggestuen</i>	Sproglige kompetencer	Signifikant positive effekt på sprogbrug og generelt ordforråd (Effekttørrelser: 0,19-0,27)

¹⁷ Effekten måles i forhold til standardafvigelsen på den variabel, som benyttes til at måle den konkrete kompetence.

¹⁸ Det skal bemærkes, at disse fortolkninger alle er baseret på, at de enkelte målinger følger en normal fordeling.

¹⁹ Kraft, M. A. (2020). Interpreting effect sizes of education interventions. *Educational Researcher*, 49, 241-253

¹ I dette studie var der ikke udregnet effekttørrelse. Effekten blev målt på sandsynligheden for at modtage specialklasse. Der var altså mindre sandsynlighed for at barnet modtog specialklasse efter deltagelse i kuffertprojektet. I kuffertforsøget er der ligeledes målt effekter direkte på børnenes sproglige kompetencer i form af sprogtest. Her findes dog ingen effekter for den samlede gruppe af børn.

Tabel 4: Fortsat

INDSATS	UDBYTTEMÅL	EFFEKT
Læseleg	Sproglige kompetencer	Signifikant positive effekter for 3-4-årige ved første studie Ingen effekt andet studie
SPELL (SPELL, +Hjem og +Professionel udvikling)	Talesproglige og førskriftlige kompetencer	Signifikant positive effekter for alle tre indsatser på førskrift (Effektstørrelser: 0,18-0,28) Kun signifikant positiv effekt for ordforråd på børn, der deltog i mindst halvdelen af alle aktivitetsforløb Ingen effekt for sprogforståelse og kommunikative kompetencer
Styrket overgang til skole for udsatte børn i dagtilbud	Talesproglige og førskriftlige kompetencer	Signifikant positive effekter på rim og ordforråd. Der er ingen signifikante effekter på opmærksomhed på skrift og sprogforståelse (Effektstørrelser: 0,31-0,23)
VIDA (VIDA og VIDA+)	Sproglige kompetencer	Ingen signifikante effekter
Vi lærer sammen (til vuggestuen og dagplejen)	Talesproglige kompetencer	Signifikant positive effekter på receptiv og produktiv ordforråd (Effektstørrelser: 0,1-0,13) Også et udbytte anden gang, børnene deltager i indsatsen (Effektstørrelser: op til 0,9 (samlet udbytte) Ingen signifikante effekter for sprogbrug
Vi lærer sammen (+Intensiv forældre-involvering)	Ordforråd og sprogbrug	Ingen signifikante effekter på produktiv ordforråd og sprogbrug udover effekten af Vi lærer sammen, se ovenfor Signifikant negativ effekt for receptiv ordforråd (Effektstørrelse: -0,5)
Vi lærer sammen (til børnehaven)	Talesproglige og førskriftlige kompetencer	Signifikant positive effekter på ordforråd, rim og opmærksomhed på skrift (Effektstørrelser: 0,18-0,38)

Nogle af indsatserne dokumenterer effekter på børnenes sproglige kompetencer direkte ved at lave målinger af børnenes sproglige niveau. Det drejer sig således om indsatserne *Fart på sproget*, *Leg og læring i vuggestuen*, *Styrket overgang til skolen*, *SPELL* og *Vi lærer sammen* (til vuggestuen, dagplejen og børnehaven). I disse indsatser er der dokumenteret signifikant positive effekter på børnenes sproglige kompetencer i langt de fleste tilfælde, og effekterne var i flere tilfælde meget store målt ud fra Krafts benchmarks. I *Læseleg* blev der ligeledes målt direkte på børnenes sproglige kompetencer. Her fandt man ved det første effektstudie positive effekter af indsatsen for de yngste børn, der var 3-4 år. For de ældre børn (5-6 år) blev der ikke dokumenteret effekter af indsatsen, ligesom der heller ikke blev dokumenteret positive effekter af indsatsen i det andet effektstudie. Det skal

dog tilføjes, at den gennemførte evaluering, omend den meto-disk havde høj kvalitet, havde få deltagere. Det er derfor ikke muligt at sige, om de manglende effekter skyldes statistisk usikkerhed eller, at der reelt ikke var effekter af indsatsen.

I *Kuffertprojektet* blev effekten af indsatsen på børnenes sproglige kompetencer også evalueret. Dette blev dog gjort på en mere indirekte måde. I kuffertprojektet er det gjort ved at undersøge, hvorvidt andelen af børn, der havde brug for at gå i specialklasse ved skolestart, blev reduceret som resultat af indsatsen. Andelen faldt fra 7 pct. af en årgang (for børn som ikke modtog sprogkufferten) til 0,7 pct. af en årgang (for børn som modtog sprogkufferten). Dette svarer til en reduktion på 89%. Effekten af sprogkufferten var særligt stor for børn med mødre uden en registreret uddannelse.

I *VIDA* og *Fremtidens dagtilbud* er børnenes sproglige kompetencer ligeledes blevet undersøgt. Disse studier har dog ikke overordnet set kunnet påvise positive effekter af indsatserne.

Matematiske kompetencer

I Tabel 5 ses en oversigt over indsatsernes effekt på børnenes matematiske kompetencer. Der er seks forskellige indsatser, hvor effekten af indsatsen er målt på børnenes matematiske kompetencer.

Tabel 5: Oversigt over indsatsernes effekt på børnenes matematiske kompetencer

INDSATS	UDBYTTEMÅL	EFFEKT
Fremtidens dagtilbud (Basis, Basis +IT og Basis +Forældre)	Matematiske kompetencer	Signifikant positive effekter ift. basisindsats for 3-5-årige børn på geometri og talforståelse (Effektstørrelser: 0,06-0,09)
HPA	Matematisk forståelse	Ingen signifikante effekter
Leg og læring i vuggestuen	Matematik ordforråd og talforståelse	Signifikant positiv effekt for talforståelse og matematik-ordforråd (Effektstørrelser: 0,55-0,80)
VIDA (VIDA og VIDA+)	Matematisk forståelse og kompetence	Ingen signifikante effekter
Vi lærer sammen (til vuggestuen og dagplejen)	Matematik ordforråd og talforståelse	Signifikant positive effekter (Effektstørrelser: 0,34-0,59)
Vi lærer sammen (+Intensiv forældre-involvering)	Matematik ordforråd og talforståelse	Signifikant positive effekter udover effekten af Vi lærer sammen (se ovenfor) (Effektstørrelser: 0,43-1,06)

Fire studier har dokumenteret effekter på børnenes matematiske kompetencer: *Leg og læring i vuggestuen*, *HPA*, *Vi lærer sammen* og *Fremtidens dagtilbud* (for 3-5-årige børn). Særligt i forbindelse med *Leg og læring i vuggestuen* og *Vi lærer sammen* (til vuggestuen og dagplejen) er effekten på børnenes matematiske kompetencer høj. Effekten af *Fremtidens dagtilbud* på børnenes matematiske kompetencer var betragteligt mindre. Her er det dog vigtigt at bemærke, at mens børnenes matematiske udbytte blev vurderet med et standardiseret redskab i *Fremtidens dag-*

tilbud kaldet TEAM²⁰, blev udbyttet i *Leg og læring* i vuggestuen evalueret med et vurderingsskema, hvis indhold lå tæt op af de matematiske kompetencer, der blev arbejdet med i indsatsen.

I VIDA er der ligeledes blevet kigget på børnenes matematiske kompetencer. Der findes dog ikke positive resultater som følge af indsatsen. Det var ikke muligt at undersøge effekterne for matematiske kompetencer for *Vi lærer sammen* pga. mangel på egnet kontrolgruppe.

Socioemotionelle kompetencer

Sidst, men ikke mindst, ser vi på indsatsernes effekt på socioemotionelle kompetencer. En oversigt over de syv indsats, hvor effekten på børnenes socioemotionelle kompetencer er evalueret, ses i Tabel 6.

Tabel 6: Oversigt over indsatsers effekt på børnenes socioemotionelle kompetencer

INDSATS	UDBYTTEMÅL	EFFEKT
<i>Fremtidens dagtilbud (Basis, Basis +IT og Basis +Forældre)</i>	Sociale kompetencer	Ingen overordnet effekt. Signifikant positiv effekt for børn under 17 mdr.
HPA	Empati og pro-social adfærd	Signifikant positive effekter (Effektstørrelser: 0,15-0,2)
<i>Leg og læring i vuggestuen</i>	Selvregulering og empati	Ingen signifikante effekter
<i>Styrket overgang til skole for udsatte børn i dagtilbud</i>	Selvregulering, samarbejde og empati	Ingen signifikante effekter
VIDA (VIDA og VIDA+)	Mentale styrker og svagheder	Signifikant positive effekter på emotionelle problemer og adfærdsproblemer (som mindskes) samt den totale score ¹
<i>Vi lærer sammen (til vuggestuen og dagplejen)</i>	Selvregulering og empati	Signifikant positiv effekt på empati, men ikke selvregulering. (Effektstørrelser: 0,10)

¹ For VIDA+ er der kun signifikante effekter ift. adfærdsproblemer, og effektstørrelsen er mindre end i VIDA.

Tre studier har påvist positive effekter på børnenes socioemotionelle kompetencer. Effekten af at uddanne personalet har i VIDA vist sig at have en positiv effekt på børnenes emotionelle udvikling og omfanget af adfærdsproblemer, der blev mindsket som følge af indsatsen. I forhold til *Fremtidens dagtilbud* ses der overordnet ingen effekt af indsatsen. Der er dog effekter for de yngste børn (under 17 mdr.). Hverken *Leg og læring i vuggestuen* eller *Vi lærer sammen* er udviklet med henblik på styrke sociale kompetencer, men alligevel er der en signifikant effekt på empati i *Vi lærer sammen*, men ikke i *Leg og læring i vuggestuen*. I *Styrket overgang til skolen* var der heller ikke nogen signifikante effekter.

Faktorer der påvirker børnenes udbytte

For de indsats, hvor børnene overordnet set har haft et udbytte, ser vi i det følgende på, om der er nogle forhold, der ser ud til at have haft en indflydelse på børnenes udbytte. I Tabel 7 nedenfor ses en oversigt over de mest hyppigt undersøgte faktorer og deres betydning for børnenes udbytte for de af indsatserne, der har undersøgt det.

Tabel 7: Oversigt over faktorer, der påvirker børnenes udbytte af indsats

INDSATS	MÅLTE BETINGENDE FAKTORER	FORSKELLE I EFFEKTER
<i>Fart på sproget (Store, Små)</i>	Undergrupper (Førmåling, alder, køn, ikke-dansk baggrund, mors uddannelsesniveau) og gennemførselsgrad	Ingen forskelle mellem undergrupper med undtagelse af alder. Jo ældre børnene var, des større udbytte fik de Næsten ingen forskel ift. forhold i dagtilbud og hjem Jo flere forløb børnene deltog i, des større udbytte fik de
<i>Fart på sproget (Åben)</i>	Undergrupper (Førmåling, alder, køn, ikke-dansk baggrund, mors uddannelsesniveau) og gennemførselsgrad	Ingen forskelle mellem undergrupper med undtagelse af alder. Jo ældre børnene var, des større udbytte fik de Næsten ingen forskel ift. forhold i dagtilbud og hjem Jo flere forløb børnene deltog i, des større udbytte fik de
<i>Fremtidens dagtilbud</i>	Undergrupper (køn, alder, oprindelse, mors uddannelsesniveau, forældrenes samlivsstatus, forældrenes boligform og forældrenes socioøkonomiske status), læringsmiljø i hjemmet, institutionelle forhold og gennemførselsgrad	Varierer på tværs af kompetencer, hvad der påvirker udbyttet. I forhold til barnets og forældrenes baggrund var der enkelte signifikante forskelle, hvor især børn af socialt udsatte forældre så ud til at få mest gavn af indsatsen Få elementer i hjemmelæringsmiljøet havde indflydelse på udbyttet (med undtagelse af hvis der kigges på socioemotionelle kompetencer) Jo flere forløb børnene deltog i, des større udbytte fik de (undtagen ift. socioemotionelle kompetencer) Generelt lavere udbytte ved flere børn pr. fuldtidsansat (med undtagelse af socioemotionelle kompetencer)
HPA	Undergrupper (køn, indkomst, bopælsadresse, forældres uddannelsesniveau, beskæftigelsesstatus, oprindelse, mors alder ved barnet fødsel, boligform)	Ingen forskelle mellem undergrupper
<i>Kuffertprojektet</i>	Mors uddannelsesniveau, husstandens indkomst	Effekten var særligt stor for børn med mødre uden registreret uddannelse. Samme mønster gjorde sig gældende i forhold til husstande med lav indkomst

²⁰ Sjö, N. M., Bleses, D., Jensen, P., Dybdal, L., Kreiner, S., Sehested, K., & Kirkeby, H. (2017). Measurement properties of the Social Emotional Assessment Measure (SEAM) questionnaire using Rasch analysis on data from a representative sample of 0–6-year-olds. *Journal of psychoeducational assessment*, 37, 320–337.

Tabel 7: Fortsat

INDSATS	MÅLTE BETINGENDE FAKTORER	FORSKELLE I EFFEKTER
<i>Leg og læring i vuggestuen</i>	Undergrupper (køn, alder, mors uddannelsesniveau, fars uddannelsesniveau, familie uden arbejde, ikke-vestlig baggrund) og gennemførselsgrad	Ingen forskel i effekter ift. køn, fars uddannelse, hvorvidt forældrene var uden arbejde samt socialt udsatte familier. Børn med mødre med lavere uddannelsesniveau samt børn med ikke-vestlig baggrund fik mindre ud af indsatsen I forhold til gennemførselsgraden ses det, at jo flere aktiviteter børnene deltog i, des mere udbytte fik de af indsatsen mht. ordforråd
<i>SPELL (SPELL, +Hjem og +Professionel udvikling)</i>	Undergrupper (førmåling, alder, køn, ikke-dansk baggrund, mors uddannelsesniveau), forhold i dagtilbud og hjem samt gennemførselsgrad	Ingen forskelle mellem undergrupper af børn med undtagelse af børn med lave sproglige kompetencer der fik højere udbytte Næsten ingen forskel ift. forhold i dagtilbud og hjem Jo flere forløb, børnene deltog i, des større udbytte fik de
<i>VIDA (VIDA og VIDA+)</i>	Undergrupper (køn, mors uddannelsesniveau, forældres indkomstriveau, børns oprindelse mm.), kommuner og institutioner	Overordnet ses ingen forskelle på forskellige grupper. Der ses dog enkelte forskelle på underdimensioner af trivsel fx mellem børn af enlige mødre, som får mindre ud af indsatsen, og samboende familier, mens børn med ikke-dansk baggrund får mere ud af indsatsen ift. dimensionen, der måler kammeratskabsrelationer. Børn med mange udsathedder får i et tilfælde mere og i et tilfælde mindre ud af indsatsen
<i>Vi lærer sammen (til vuggestuen og dagplejen)</i>	Undergrupper (køn, alder, oprindelse, mors uddannelsesniveau, fars uddannelsesniveau, familiestatus, beskæftigelsesstatus og boligform) og gennemførselsgrad og førmåling.	Ingen forskelle mellem undergrupper af børn Jo flere forløb, børnene deltog i, des større udbytte fik de

For de studier, der undersøgte baggrundsfaktorer, er det overordnede billede, at der ikke var bemærkelsesværdige forskelle mellem udbyttet for piger og drenge, børn med forældre inden- eller uden for arbejdsmarkedet mm., ligesom forældrenes uddannelsesgrad også kun i begrænset omfang havde indflydelse på børnenes udbytte. Det tyder på, at flere af indsatserne er relevante for en bred type af institutioner og virkningsfulde over for alle børnegrupper.

En række af studierne (*SPELL*, *Fart på sproget*, *Leg og læring i vuggestuen*, *Vi lærer sammen* og *Fremtidens dagtilbud*) har også undersøgt en række forhold omkring implementeringen af indsatsen, bl.a. hvorvidt børnene modtog indsatsen i det omfang og med den kvalitet, det var tiltænkt. På tværs af disse indsatses ses stor variation. Eksempelvis ses det i *SPELL*, at der på tværs af de fire varianter gennemsnitligt blev gennemført 75 pct. af indsatsen, og at kun få pædagoger gennemførte alle aktivitetsforløb. I *Fremtidens dagtilbud* var den gennemsnitlige gennemførselsgrad endnu lavere. Mest interessant er, at omfanget af den indsats, børnene modtager, hænger sammen med den effekt, indsatsen har på børnenes sproglige kompetencer. Samme billede

går igen i *Fart på sproget*, *Leg og læring i vuggestuen*, *Vi lærer sammen* samt *Fremtidens Dagtilbud*. Jo mere børnene modtog indsatsen, des større var børnenes udbytte.

Sammenligning af effekter på tværs af studier

Inden vi sammenligner effekten af indsatserne er det vigtigt at nævne, at *Kuffertprojektet* adskiller sig fra de øvrige evalueringer ved ikke at have målt effekten direkte på børnenes kompetencer. Denne indsats er derfor svær at sammenligne med de øvrige indsatses. Omvendt er det nemmest at sammenligne *SPELL*, *Fart på sproget*, *Fremtidens dagtilbud*, *Vi lærer sammen*, *HPA*, *VIDA* og *Leg og læring i vuggestuen*, da der er stort overlap mellem de typer af måleredskaber, der er valgt til at vurdere børnenes udbytte af indsatsen (se ovenfor), mens *LæseLeg* benytter andre måleredskaber.

Hvad siger sammenligningen af effekten af indsatserne med hensyn til indsatsernes effekt? Vi starter med at se på de sproglige kompetencer. Det overordnede billede er, at vi finder de største effekter for de fokuserede indsatses samt *Leg og læring i vuggestuen* og *Vi lærer sammen*. Blandt de fokuserede indsatses har de indsatses, der har faste læringsmål, størst effekt, især *Fart på sproget (Åben)*, der har signifikante positive effekter på både talesproglige og forskriftlige kompetencer, men også de tre varianter af *SPELL*, *Fart på sproget (Store)* og *Fart på sproget (Små)* har signifikant positiv effekt på forskriftlige kompetencer. Den sidste fokuserede indsats, *Læseleg*, har også signifikant positiv effekt på især ordforrådet. Blandt de omfattende indsatses var der størst effekter blandt *Leg og læring i vuggestuen*, *Vi lærer sammen* og *Styrket overgang til skole*, mens de øvrige indsatses havde ingen (*VIDA*) eller få og spredte effekter (*Fremtidens dagtilbud*). Med hensyn til tidlige matematiske kompetencer har *Leg og læring i vuggestuen*, *Vi lærer sammen* (til vuggestue og dagplejen) og *Fremtidens dagtilbud* signifikant positiv effekt, mens *VIDA* ikke har nogen effekt. Hvad angår socioemotionelle kompetencer har *Fremtidens dagtilbud* og *VIDA* signifikant positive effekter på nogle dimensioner eller for nogle aldersgrupper. Samlet set er der ud af mulige effekter altså flest effekter for sprog efterfulgt af matematiske kompetencer, mens der stort set ikke findes effekter for socioemotionelle kompetencer. Dette er i overensstemmelse med international forskning inden for området. Der er en lang række af de studier, hvor der er dokumenteret effekt, hvor der ikke overordnet set er bemærkelsesværdige forskelle på det udbytte, forskellige børn og institutioner opnår på børnenes kompetencer. Det tyder på, at indsatserne er relevante for hele børnegruppen. De steder, hvor implementeringen af studierne er undersøgt, ses det, at jo mere børnene er med i indsatserne, des større effekt har det på børnenes udbytte for børnenes sproglige og matematiske kompetencer.

Hvad kendetegner de indsatses, der har størst effekt? Det ser ud til, at indsatses, der har stærkt fokus på at styrke interaktionskvaliteten mellem voksne og børn, hvor der arbejdes med faste specifikke læringsmål, hvor personalet selv omsætter dette til en

pædagogisk praksis, der er understøttede, engagerende og udviklende for det enkelte barn, har størst positiv effekt på børnenes sproglige og matematiske kompetencer. At en styrkelse af interaktionskvaliteten har en positiv effekt på børns kompetencer, er ikke overraskende givet den internationale litteratur²¹ og væsentlige forhold, der bidrager til dette, er formentligt, dels at børnene inddrages aktivt og engagerende, dels at pædagogerne bruger sproget til at understøtte børnene, der hvor de er, rent udviklingsmæssigt.

På grund af undersøgelsernes design har vi ikke nogen mulighed for at undersøge, hvorfor det forholder sig sådan, men her er et par bud på mulige forklaringer. Fx ved vi fra observationer af gennemførelsen af *Leg og læring i vuggestuen* og *Vi lærer sammen* (til vuggestuen og dagplejen), at det pædagogisk personale, der deltager i indsatsen, rent faktisk skaber flere læringsmuligheder for børnene. De anvender et mere abstrakt sprog, de bruger mere parallelsnak, og de anvender flere understøttende sprogstrategier end kontrolgruppen. Når indsatser, der arbejder med faste læringsmål, ser ud til at virke bedst ud af de afprøvede indsatser, kan det fx skyldes, at dette skaber flere læringsmuligheder, hvor børnene møder et mere rigt og abstrakt sprog. Derudover peger feedback fra de deltagende pædagogisk personale på, at det selv at skulle omsætte kernelementerne til en rig, understøttende og engagerende pædagogisk praksis frem for på forhånd givne aktivitetsforløb, måske virker bedre, fordi denne

tilgang fører til et motiverende ejerskab over for indsatsen. Derudover øges fleksibiliteten, og dermed muligheden for at tilpasse indsatsen, så den kan indpasses til de øvrige aktiviteter og behov i de enkelte dagtilbud, så den møder de individuelle børns behov og børnegruppens interesser.

På tværs af alle indsatser er de tre, der resulterer i de største og mest stabile effekter; *Fart på sproget (Åben)*, *Leg og læring i vuggestuen* og *Vi lærer sammen* (til vuggestuen, dagplejen og børnehaven), men også de fokuserede indsatser har generelt stabile signifikante positive effekter. Det er samtidigt også de indsatser, der har færrest elementer, der skal implementeres (enten ved, at der kun fokuseres på en bestemt kompetence, eller ved, at der ikke, som i *Fremtidens dagtilbud*, er stort fokus på aktiviteter, der ligger væk fra den børnerettede indsats). De inkluderer pædagogiske aktiviteter i små grupper, de forløber inden for en relativt kort tidsperiode (20 uger) og tager udgangspunkt i et relativt kort, men praksisnært kompetenceudviklingsforløb. *Vi lærer sammen* kan dog, som tidligere nævnt, bedst karakteriseres som en pædagogisk ramme, der kan arbejdes med hele året rundt. Dette ligner resultatet fra en metaanalyse af alle sprogindsatser gennemført i perioden 1990-2014²¹.

Derudover er der naturligvis en lang række andre forhold, der kan spille en rolle for indsatsernes forskellige effekt, som vi ikke kender til.

²¹ Bleses, D. Højten, A., Jensen, P., Dybdal, L. og Andersen, T. (2016). Metaanalyse af pædagogiske indsatser til at styrke det sproglige læringsmiljø for 0-5 årige børn. Formidlende rapport. <https://www.uvm.dk/publikationer/dagtilbud/170203-metaanalyse-af-paedagogiske-indsatser>

²² Se note 21.

Hvordan kan vi bruge viden om indsatserne i den kommunale praksis?

Samtlige af de studier af indsatser, der er indeholdt i dette vidensoverblik, er foretaget under hverdagslignende vilkår. De er afprøvet i situationer, i dagtilbud og i hjemmet, som børnene befinder sig i løbet af deres dagligdag. Som omtalt ovenfor, er stort set alle indsatser baseret på lodtrækningsforsøg. *SPELL, Fart på sproget, Fremtidens dagtilbud, VIDA, Leg og læring i vuggestuen og Vi lærer sammen (til vuggestuen, dagplejen og børnehaven)* er derudover alle baseret på mellem 2.000 og 6.000 børn, der er repræsentative for børnegruppen i Danmark. Studiet af LæseLeg er dog baseret på væsentlig færre børn (130 børn). Som sådan er studierne i vidensoverblikket af stor relevans for videreudviklingen af den pædagogiske praksis i Danmark, ikke mindst med henblik på at støtte udviklingen af kompetencer hos de børn, der ikke har de samme muligheder for støtte hjemmefra som andre børn.

Med udgangspunkt i ovenstående kan det altså konkluderes, at der findes en række indsatser målrettet børn i dagtilbud, som er velafprøvede i en dansk kontekst, og som samtidig har dokumenterede positive effekter på børnenes sproglige, tidlige matematiske og (til dels) socioemotionelle kompetencer. Det vil sige, at vi altså véd, at man ved at implementere forholdsvis korte, systematiske indsatser kan styrke børns kompetencer. Når vi samtidig – som det blev beskrevet indledningsvist – véd, at en tidlig udvikling af disse kompetencer er afgørende for børnenes skolegang og dermed senere livsmuligheder, er det relevant at overveje, hvordan der kan arbejdes videre med at forankre disse og lignende indsatser i den pædagogiske praksis efter indsatsperiodens afslutning.

De mest effektive af disse indsatser er samtidigt nogle, der kan indgå som en del af den eksisterende pædagogiske praksis. De

er relativt korte og kan anvendes parallelt med andre indsatser. Indsatserne er for de flestes vedkommende gratis tilgængelige fra hjemmesider og kompetenceudvikling af medarbejdere er tilgængelig (se tabel nedenfor).

For at styrke effekten af indsatserne er det dog alligevel vigtigt at gøre sig en række overvejelser, inden man systematisk går i gang med at anvende en eller flere af de konkrete indsatser. Herunder er det relevant at overveje, om man ønsker at støtte alle børns sprogtilegnelse, eller om man ønsker at understøtte særlige børnegrupper, og hvilke andre pædagogiske tiltag indsatsen skal fungere sammen med. Baseret på de indsatser, der samtidig har undersøgt en række faktorer relateret til en succesfuld gennemførelse af indsatser, er det vigtigt at have fokus på følgende faktorer:

- *Grundig introduktion til indsatsen* via målrettet kompetenceudvikling, så det pædagogiske personale har kendskab til den grundlæggende teori og de grundlæggende elementer af indsatsen.
- *Understøttelse af implementering af indsatsen*, herunder hvordan indsatsen planlægges og organiseres, så hele indsatsen gennemføres.
- *Styrke kvaliteten i gennemførelsen* via løbende refleksion, opfølgning og vidensdeling, så det sikres, at indsatsen medfører så mange læringsmuligheder for børnene som overhovedet muligt.

Som det fremgik tidligere i dette vidensoverblik, foregår der aktuelt en omfattende forskning af forskellige typer af dagtilbudsindeksatser, der betyder, at vi inden for kort tid vil få meget mere viden om, hvordan det er muligt at styrke børns læringsmuligheder og trivsel i danske dagtilbud.

Praktisk information om indsatserne

INDSATS	TILGÆNGELIGE MATERIALER	PRAKTISKE OPLYSNINGER	KURSER
<i>Fremtidens dagtilbud</i>		Kontakt Rambøll	
<i>Kuffertprojektet</i>	(Ingen tilgængelige materialer)	https://childresearch.au.dk/dagtilbud/sprog/sprogkuffert-til-boern-med-dansk-som-andetsprog Kontaktperson: Professor Simon Calmar Andersen, Aarhus Universitet (E-mail: simon@ps.au.dk)	
<i>HPA</i>	HPA kvalifikationsmappe, refleksionsværktøj	Information om materialer: https://pure.au.dk/portal/en/publications/hpaprojektet(ad92f470-6d3f-11de-9e37-000ea-68e967b).html Kontaktperson: Professor Bente Jensen, Aarhus Universitet (E-mail: bj@edu.au.dk)	
<i>Læseleg</i>	LæseLeg-pakken 1-3 år LæseLeg-pakken 3-4 år LæseLeg-pakken 5-6 år LæseLeg 1-3 år - Faghæfte LæseLeg 3-4 år - Faghæfte LæseLeg 5-6 år - Faghæfte Faghæfte Andre LæseLeg-materiale	LæseLeg-pakken koster mellem 600 og 700 kroner ekskl. moms Øvrige materialer kan downloades gratis fra http://laeseleg.dk (E-mail: laeseleg@maryfonden.dk)	Der afholdes regelmæssigt LæseLegkurser. Find mere in-formation her: http://laeseleg.dk/tag-paa-laeseleg-kursus
<i>Styrket overgang til skole for udsatte børn i dagtilbud</i>	Guide til indsatsen	Materialer kan downloades gratis fra: https://emu.dk/dagtilbud/forskning-og-viden/indsatser-og-projekter/styrket-overgang-til-skole-boern-i-dagtilbud	
<i>VIDA (VIDA og VIDA+)</i>	VIDA arbejdsredskaber (VIDA kvalifikationsmappe, it-refleksionsværktøj)	Materialer kan downloades gratis fra: http://edu.au.dk/forskning/projekter/afsluttede-projekter/vida/vida-forskningsserien Kontaktperson: Professor Bente Jensen, Aarhus Universitet (E-mail: bj@edu.au.dk) Se også Socialstyrelsens hjemmeside	
<i>Specifikke materialer til Fart på sproget (Store, Små)</i>	Vejledning med aktivitets-forløb og Læringsstigen samt materialer, der kan anvendes som inspiration til at udvikle forløb ifm. Vi lærer sprog i børnehaven	Materialer kan downloades gratis fra: https://childresearch.au.dk/dagtilbud/sprog/fart-paa-sproget	
<i>Specifikke materialer til SPELL</i>	Vejledning APP med aktivitetsforløb, Læringsstigen og ekstra billedmaterialer Videor af oplæsning af bøger på dansk, engelsk, tysk, arabisk, tyrkisk, urdu, vietnamesisk	Materialer kan downloades gratis fra: https://childresearch.au.dk/dagtilbud/sprog/spell-sprogtilegnelse-via-legebaseret-laesning	
<i>Vi lærer sammen (til vuggestuen, dagpleje og børnehaven)</i>		Informationsfolder om Vi lærer sammen: https://childresearch.au.dk/fileadmin/childresearch/dokumenter/Publikationer/VLS-kommune-web.pdf Film om Vi lærer sammen https://childresearch.au.dk/vi-laerer-sammen-vls/ Rapport om Vi lærer sammen (til vuggestuen og dagpleje) https://childresearch.au.dk/fileadmin/childresearch/dokumenter/Publikationer/Vi_laerer_sprog_i_vuggestuen_og_dagplejen_Final.pdf Rapport om Vi lærer sammen (til børnehaven) https://childresearch.au.dk/fileadmin/childresearch/dokumenter/Publikationer/VLS_hovedresultater_FINAL_www.pdf Kontaktperson: Professor Dorthe Bleses, Aarhus Universitet (E-mail: bleses@au.dk)	

Referencer til indsatserne

- Andersen, S.C. & Jakobsen, M. (2012). Hovedresultater fra en eksperimentel undersøgelse af en forstærket indsats over for førskolebørn med dansk som andetsprog. <https://docplayer.dk/17009794-Hovedresultater-fra-en-eksperimentel-undersogelse-af-en-forstaerket-indsats-over-for-foerskoleboern-med-dansk-som-andetsprog.html>
- Dorthe Bleses, Anders Højen, Mette Kjær Andersen, Line Dybdal og Karen Sehested. Sproget kan styrkes. Rapport om effekten af sprogindsatserne SPELL og Fart på sproget i danske dagtilbud. Center for børnesprog. <https://childresearch.au.dk/publikationer/nyhed/artikel/sproget-kan-styrkes-rapport-om-spell-og-fart-paa-sproget-undersogelser-af-effekten-af-to-sprogindsatser/>
- Bleses, D., Højen, A., Jensen, P., Rathe A. B., Boisen, L. A., Nielsen, H., og Jensen, C. H. (2019). Vi lærer sprog i vuggestien og dagplejen – En målrettet og struktureret indsats, som virker ved at styrke læringsmiljøet for de yngste. Formidlende rapport for Børne- og Socialministeriet. https://childresearch.au.dk/fileadmin/childresearch/dokumenter/Publikationer/Vi_laerer_sprog_i_vuggestuen_og_dagplejen_Final.pdf
- Bleses, D., Højen, A., Justice, L., Dale, P., Dybdal, L., Piasta, S., Markussen-Brown, J., Clausen, M. C., & Haghish, E. F. (2018). The Effectiveness of a Large-Scale Early Childhood Language and Preliteracy Intervention: The SPELL Randomized-Controlled-Trial in Denmark. *Child Development*, 89, e342-e363.
- Bleses, D., Højen, A., Dale, P., Justice, L., Dybdal, L., Piasta, S., Markussen-Brown, J., Haghish, E. F., & Kjærbaek, L. (2018). Scaling-Up Effective Language and Literacy Instruction: Evaluating the Importance of Scripting and Group Size Components. *Early Childhood Research Quarterly*, 42, 256-269.
- Bleses, D., Jensen, P., Højen, A., Slot, P., & Justice (2021). Implementing toddler interventions at scale: the case of “We learn together”. *Early Childhood Research Quarterly*. Published online.
- Bleses, D., Jensen, P., Nielsen, H. & Rathe, A. (2016). Indsats i vuggestuen kan styrke børns tidlige kompetencer. Formidlende rapport. <https://childresearch.au.dk/nyheder/nyhed/artikel/indsats-i-vuggestuen-kan-styrke-boerns-tidlige-kompetencer/>
- Bleses, D., Jensen, P., Slot, P., & Justice, L. (2020). Low-cost teacher-implemented intervention improves toddlers’ language and math skills. *Early Childhood Research Quarterly*, 53, 64-76.
- Bleses, D., Moos, M., Boisen, L. (2020). Hovedresultater fra forskningsprojektet VLS+. Formidlende rapport. https://childresearch.au.dk/fileadmin/childresearch/dokumenter/Publikationer/VLS_hovedresultater_FINAL_www.pdf
- Jakobsen, M. & Andersen, S.C (2013). Coproduction and Equity in Public Service Delivery. *Public Administration Review*, 73, 704-713.
- Jensen, B., Holm, A., Allerup, P. & Kragh, A. (2009). Effekter af indsatser for socialt udsatte børn i daginstitutioner – HPA-projektet. https://pure.au.dk/portal/files/43950630/Effektog_IndsatsHPA_BILAG3.pdf
- Jensen, B., Holm, A. og Bremberg, S. (2013a). Effectiveness of a Danish Early Year Preschool Program: A Randomized Trial. *International Journal of Educational Research*. <https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S0883035513000670?via%3Dihub%20>
- Jensen, B., Jensen, P., & Rasmussen, A. W. (2015). Does professional development of preschool teachers improve children's socio-emotional outcomes? IZA. Institute for the Study of Labor / Forschungsinstitut zur Zukunft der Arbeit. <http://ftp.iza.org/dp8957.pdf>
- Jensen, B., Rasmussen, A. W., & Jensen, P. (2013b). VIDA – Vidensbaseret indsats overfor børn i dagtilbud – modelprogram. Effekter af VIDA. https://edu.au.dk/fileadmin/edu/Forskningsprojekter/VIDA/VIDA-forskningsrapport_1_www.pdf
- Jensen de López, K. & Clasen, L.E. (2012). Følgeforskning i tilknytning til implementeringen i Læseleg (pilotfasen) Delrapport 2. http://laeseleg.dk/wp-content/uploads/2017/02/L%C3%A6seLeg_delrapport-II_layout.pdf
- Jensen de López, K. & Knudsen, H. B. S (2015). Følgeforskning af Læseleg: effektstudie 2 og lagtils studie. http://laeseleg.dk/wp-content/uploads/2017/02/rapport_foelgeforskning_laeseleg.pdf
- Jensen, P., Nielsen, H., Bilde, M., Søgaard, C. D., Sjö, N. M., Bleses, D., Brejning, S., Højen, A. (2019). Udviklings- og forskningsprojektet Styrket overgang til skole for udsatte børn i dagtilbud. Evalueringsrapport. https://emu.dk/sites/default/files/2019-05/Evalueringsrapport_%20Styrket%20overgang%20til%20skole%20for%20udsatte%20b%C3%B8rn%20i%20dagtilbud.pdf

Bilag 1. Korte beskrivelser af indsatserne

Fart på Sproget (Store, Små) baserer sig, ligesom *SPELL*, på aktivitetsforløb, der arbejder med de fire læringsområder skriftsprogskoncepter, ordforråd, lydlig opmærksomhed og narrativer samt en række læringsmål herunder. Aktivitetsforløbene baserer sig dog ikke på højtlesning, men derimod på legebaserede aktiviteter. Der er i alt ti forskellige aktiviteter, som hver bruges fire gange i løbet af de 20 uger, som indsatsen løber over. Nogle genkendelige elementer går igen i hvert aktivitetsforløb – fx indledes og afsluttes aktivitetsforløb med en sang, der er lavet særligt til forløbet. Alle 40 aktivitetsforløb blev gennemført i en bestemt rækkefølge, og de var tilrettelagt, så hvert forløb understøttede to af de fire læringsområder. Ligesom i *SPELL* var interaktionskvalitet og differentiering væsentlige elementer i indsatsen. Også her stilles Læringsstigen til rådighed. Der udfyldes implementeringsnoter og sprogudviklingsskemaer (der vurderer børnenes udbytte) som en del af indsatsen. *Fart på Sproget* findes ligeledes i tre forskellige varianter: *Fart på sproget (Store)*, *Fart på sproget (Små)* og *Fart på sproget (Åben)*. I *Fart på sproget (Store)* arbejdes der med børn i større grupper, mens der i *Fart på sproget (Små)* arbejdes med børn i små grupper. To pædagoger laver aktiviteter med alle børn på stuen i de store grupper. I de små grupper er der fire-seks børn og én fast pædagog tilknyttet.

Fart på Sproget (Åben) adskiller sig fra de to andre i den henseende, at pædagogerne skulle arbejde med samme læringsområder og mål som dem i de øvrige grupper, men det var op til pædagogen selv at tilrettelægge aktivitetsforløbene. Undersøgelser viste, at pædagogerne i knapt halvdelen af alle aktivitetsforløb anvendte læseaktiviteter samt typiske sprogaktiviteter som rim, remser, billedkort mm. Pædagogerne modtog dog en vejledning med inspiration til, hvordan de kunne gøre dette samt en oversigt over de væsentligste elementer. I denne variant blev forløbene ligeledes gennemført i små grupper.

Hvis du vil læse mere: se Bleses m.fl. (2018b).

Fremtidens dagtilbud (Basis) er et udviklingsprogram med en række indsatser og redskaber, der sigter på at højne kvaliteten i det pædagogiske arbejde i dagtilbud. Overordnet kan basisindsatsen anskues som en ramme for at arbejde med det pædagogiske indhold. I programmet har dagtilbuddene arbejdet med en bred vifte af kompetencer i tilknytning til alle læreplanstemaer med særligt fokus på de kompetencer, som forskningen særligt viser, har betydning for barnets skolegang og senere livsforløb både socialt og kognitivt, dvs. alsidige personlige og sociale kompetencer, sproglige kompetencer og tidlige matematiske kompetencer.

Der er fire bærende elementer i *Fremtidens Dagtilbud*: Et dynamisk læringsmiljø, en målrettet, systematisk pædagogisk didaktik, et målrettet forældresamarbejde og ledelsen som drivkraft. Samlet set sigter de på at udvikle læringsmiljøet og refleksionskulturen i institutionerne. Basisindsatsen indebærer dels en børnerettet og dels en organisatorisk indsats. Den børnerettede del indeholder læreplanstemaer, pædagogiske principper for interaktionen mellem pædagoger og børn samt refleksionsnoter. Den organisatoriske del indebærer en kombineret læreplansmodel, analyse- og planlægningsværktøjer, forberedelses- og planlægningsmøder, refleksions- og evalueringsmøder samt netværksmøder for pædagogiske ledere. Læreplansmodellen deler læreplanstemaerne op i to: Aktivitetstemaer og læringstemaer. Aktivitetstemaerne omhandler et bestemt emne, der skiftevis arbejdes med, mens der i læringstemaerne er fokus på udviklingen af bestemte kompetencer. Aktivitetstemaerne er lavet således, at de støtter op om læringstemaerne. Der er til det overordnede forsøg tilknyttet tre forskellige indsatser, som er blevet implementeret en for en over fire halvårslige indsatsperioder. Det drejer sig om basisindsatsen (som beskrevet ovenfor), en indsats med udvidet forældreinddragelse og en indsats omhandlende digitale læreprocesser.

Fremtidens dagtilbud (Basis +Forældre) indebærer et tættere samarbejde mellem institution og forældre til børn i socialt udsatte positioner. Den overordnede tilgang er, at dialogen med forældrene gøres mere systematisk og målrettet og bygger på et inkluderende og motiverende udgangspunkt for forældresamarbejdet, vejledning og handlingsrettede strategier til forældre i samarbejdet, klare fælles mål mellem forældre og pædagogisk personale samt tæt opfølgning på samarbejdet. Parallelt med dagtilbuddets aktiviteter understøtter forældre barnets udvikling og læring gennem fokuspunkter og små læringsaktiviteter i hjemmet.

I Fremtidens dagtilbud (Basis +IT) arbejdes der med digitale læringsredskaber i de aktiviteter, der gennemføres. Der sættes fokus på at integrere digitale læringsredskaber (forskellige funktionelle apps) i de pædagogiske aktiviteter, så børnene oplever, hvordan it kan anvendes skabende og kreativt i en meningsfuld sammenhæng. Derudover har hensigten været at åbne op for nye og anderledes tilgange til leg og læring, som kan være med til at styrke den sociale inklusion ved at give flere muligheder for at inkludere børn med forskellige forudsætninger i dagtilbuddets fællesskaber. Indsatsen er målrettet børn i alderen 3-6 år.

Hvis du vil læse mere: se Nielsen m. fl. (2017).

HPA (Handlekompetence i pædagogisk arbejde for socialt udsatte børn og unge) er et kompetenceudviklingsforløb, der opkvalificerer dagsinstitutioner til målrettet og systematisk at arbejde på at fremme børns sociale kompetencer og læring gennem en inkluderende pædagogik – i særdeleshed udsatte børns.

HPA-interventionen er bygget op, så den lægger sig i forlængelse af det eksisterende arbejde med pædagogiske læreplaner, og institutionernes personale uddannes i at omsætte og reflektere over teoretisk viden om social arv, ulighed og inklusion/eksklusion. Fokus er på børnenes demokratiske dannelse, professionelles medbestemmelse og samarbejde med forældre, og på interaktionerne mellem børn-voksne og børn-børn samt kvaliteten af disse.

I HPA arbejdes der med et dobbelt inkluderende didaktisk princip, der dels er rettet mod at styrke individuelle børns udvikling og læring kognitivt og socialt, og dels er rettet imod det pædagogiske og didaktiske arbejde med inklusion med fokus på ulighedsskabende mekanismer.

Interventionen strækker sig over to år og består af tre elementer: en vidensdel, en udviklingsdel og en implementeringsdel. Vidensdelen opkvalificerer pædagoger og lederes viden om udsathed, udsatte børn og institutioners betydning og rolle for at skabe forbedringer og fornyelse for udsatte børn. Udviklingsdelen består af en gabanalyse, der undersøger gabet mellem børn og voksnes handlekompetencer inden for det sociale- og det læringsmæssige område. Implementeringsdelen består af oplæg til lokale udviklingsplaner og fagmodeller, men det centrale for at bringe arbejdet ud i institutionerne er, at arbejdet bliver implementeret ved lokal organisering og gennem deltagerstyring. Deltagerne og lokale konsulenter tilrettelægger derfor selv de organisatoriske rammer for arbejdet med projektet ude i institutionerne.

Hvis du vil læse mere: se Jensen m. fl. (2009), Jensen m. fl. (2013a)

Kuffertprojektet (Sprogkuffert til børn med dansk som andetsprog) sigter mod at forbedre sproglige kompetencer hos børn, der har dansk som andetsprog. Der blev udleveret en kuffert til forældrene, som indeholdte børnebøger, et vendespil og en DVD, der beskrev sprogudviklingsteknikker. Bøgerne blev løbende udskiftet, så de hele tiden var alderssvarende. Indholdet i kufferterne var udviklet af eksperter i tosprogedes læring. Indsatsen blev altså primært foretaget af forældrene og havde til formål at øge sprogstimuleringen i hjemmet. Kufferterne blev udleveret af barnets dagtilbud, og den sigtede derfor også på at skabe et bindeled mellem dagtilbud og hjem.

Hvis du vil læse mere: se Jakobsen & Andersen (2013) og Andersen & Jakobsen (2012).

Leg og læring i vuggestuen er en målrettet indsats, der fokuserer på at udvikle børns sproglige og matematiske kompetencer og ihærdighed. Indsatsen er inspireret af *SPELL* og *Fart På sproget*, og der arbejdes derfor ligeledes systematisk og eksplicit med læringsmål i *Leg og læring i vuggestuen*. Overordnet set fokuserer indsatsen på at skabe interaktioner af høj kvalitet mellem pædagog og børn. Pædagogerne udvælger og tilrettelægger selv aktiviteterne med udgangspunkt i fem temaer og tilhørende ord og begreber (der er altså tale om et åbent curriculum). Ugeskemaer danner ramme for pædagogernes arbejde med indsatsen, og disse er inddelt i tre typer: Fordybelse, Fokus og Udforskning, som karakteriserer rammer og indhold i aktiviteterne. Pædagogerne får endvidere en række materialer til rådighed, som skal støtte dem i at anvende en række strategier, der skaber interaktioner af høj kvalitet, hvor pædagogerne agerer rollemodeller for børnene og understøtter, at de aktivt deltager i samtalerne.

Hvis du vil læse mere: se Bleses m. fl. (2016c, 2020).

Læseleg er et pædagogisk redskab til at læse og arbejde med bøger. Indsatsen tager bl.a. udgangspunkt i *dialogisk læsning*, hvor fokus er på dialog mellem barn og voksen under højtlesning. Den grundlæggende tanke er, at barnet trin for trin udvikles til selv at kunne fortælle om en bog. Det gøres konkret ved, at en bestemt bog læses op for små grupper af børn (ca. fem) tre gange i løbet af en uge. Hver højtlesning af bogen gribes an på forskellig vis, og barnet involveres gradvist mere og mere. Den første læsning foregår således, at pædagogen læser højt, uden – hvis muligt – at der forekommer afbrydelser. Under anden højtlesning indbyder pædagogen til afbrydelser og dialog, fx omkring bestemte ord, ved at stille spørgsmål. Ved den tredje gennemlæsning genfortæller børnene, hvad bogen handler om og snakker om, hvad de har lært af den. Efter højtlesningen leger børnene ud fra et tema eller ord i bogen, og de får derved endnu bedre mulighed for at blive bekendte med bogen.

Hvis du vil læse mere: se Jensen & Clasen (2012) og Jensen & Knudsen (2015).

SPELL (Sprogtilegnelse via legebaseret læsning) er et forsøg, der indeholdte tre forskellige indsatser: *SPELL (Basis)*, *SPELL (+Professionel udvikling)* og *SPELL (+Hjem)*. I *SPELL (Basis)* arbejdes der i dagtilbuddet med aktivitetsforløb, som bygger på interaktiv læsning af bøger efter bestemte metoder, som har til hensigt at stimulere børnenes sprog i højere grad, end læsning uden målrettede metoder gør. Aktivitetsforløbene tager udgangspunkt i ti bøger, som (gentagende gange) bliver læst højt for børnene. Før, under og efter højtlesningen er der desuden forskellige øvelser. Der arbejdes i aktivitetsforløbene med fire læringsområder: Skriftsprogskoncepter, ordforråd, lydlig opmærksomhed og narrativer. Indenfor hvert læringsområde er der en række læringsmål, og der arbejdes i hvert aktivitetsforløb med mindst to af målene indenfor hvert læringsområde. Interaktionskvalitet og differentiering er væsentlige elementer i indsatsen, og der stilles et redskab (Læringsstigen) til rådighed til hvert aktivitetsforløb, der giver pædagogen forslag til, hvordan man kan anvende de understøttende

sprogstrategier differentieret (der er udarbejdet tre gør-det-nemmere og tre gør-det-sværere strategier). Såvel aktivitetsforløb som Læringsstigen er tilgængelig via en app. Der udfyldes implementeringsnoter og sprogudviklingsskemaer (der vurderer børnenes udbytte) som en del af indsatsen. Læseaktiviteterne foregår i grupper på fire-seks børn. Grupperne er faste, og der tilknyttes én fast pædagog til hver gruppe. Alle deltagende pædagoger deltog i et todages undervisningsforløb, der introducerede dem til aktivitetsforløbene og læringsområderne.

I SPELL (+Hjem) suppleres basisindsatsen med en yderligere indsats. Indsatsen indebærer, at børnene får de ti bøger samt aktiviteter (en forkortet udgave af aktivitetsforløbene), der bliver anvendt i dagtilbuddene, med hjem hver uge. Alt materiale er oversat til syv forskellige sprog, så familier med andet modersmål end dansk kan læse bøgerne på deres modersmål, hvis de gerne vil det. Desuden får familierne adgang til videoer, der illustrerede, hvordan aktivitetsforløbene kan gennemføres. Forældrene modtager endvidere en læsekalender, hvor familierne kan registrere hver gang, de har læst. Forældrene modtager ikke nogen træning i at læse med børnene.

I SPELL (+Professionel udvikling) suppleres basisindsatsen ligeledes med en yderligere indsats. Denne indsats indebærer to dages ekstra undervisning af de pædagoger, som deltager i denne indsats. I kompetenceudviklingen bliver der arbejdet med pædagogens evner til at tilpasse sprogforløbet til de enkelte børns sproglige niveau bl.a. ved brug af videoer af pædagogens egne eller kollegaers gennemførelse af aktivitetsforløbene. Pædagogerne får ligeledes adgang til sprogprofiler på børnene baseret på målinger af børnenes niveau. Det er samtidig en del af indsatsen, at pædagogerne løbende sparrer med en kollega på samme stue omkring aktivitetsforløbene.

Hvis du vil læse mere: se Bleses m.fl. (2018a).

Styrket overgang til skole (Styrket overgang til skole for udsatte børn i dagtilbud) er en indsats med fokus på at styrke sociale, sproglige og eksekutive kompetencer blandt 4-6-årige børn, der går i dagtilbud i udsatte boligområder. Formålet med indsatsen er, at understøtte børnenes overgang til skolen, så de får bedre forudsætninger for at deltage aktivt i børnefællesskaberne og opleve en god og tryk skolestart.

Indsatsen består af to delindsatser: I den ene delindsats arbejder det pædagogiske personale ud fra konkrete mål for børnenes sproglige, sociale og eksekutive kompetencer med systematisk justere det pædagogiske læringsmiljø, så de bedst støtter og udfordrer det enkelte barn. Indsatsen er bygget op i perioder af fem uger af gangen og består af strukturerede aktiviteter både i små og større grupper. Den anden delindsats skaber en organisatorisk ramme for, hvordan dagtilbud, skoler og fritidstilbud sammen kan arbejde systematisk med at styrke børnenes overgang til skole.

Hvis du vil læse mere: se Jensen m. fl. (2019)

VIDA-basis (Vidensbaseret indsats over for udsatte børn i dagtilbud) er et interventionsprogram, der sigter på at kvalificere pædagogers og lederes arbejde med børnehavebørns sociale kompetencer og læring (sprog og matematik) – og særligt kompetencerne hos de socialt udsatte børn. VIDA bygger videre på erfaringerne fra HPA og tager ligeledes udgangspunkt i en række teorier, der fokuserer på social arv, ulighed og inklusion/eksklusion samt på interaktionerne mellem børn-voksne og børn-børn og kvaliteten af heraf. Konkret uddannes institutionernes personale (dvs. en leder og en medarbejder fra hver institution) i at omsætte og reflektere over teoretisk viden om kvalitetsudvikling i dagtilbud. Undervisningen af medarbejdere og ledere er fordelt på to år. I det første år er fokus primært på, at deltagerne opnår forskningsbaseret viden om, hvordan udsatte børn stimuleres, og at de bliver trænet i at reflektere over egen praksis samt at videreformidle den opnåede viden til de resterende medarbejdere i institutionerne. I det andet år er fokus i højere grad på organisatorisk læring, og hvordan medarbejderne og lederne via refleksion, analyse, evaluering m.m. kan skabe forandringsprocesser i institutionerne. Der arbejdes systematisk med gabanalyser, og på baggrund af disse udvikler og planlægger de professionelle selv eksperimenterende forløb af en måneds varighed. Hvert forløb evalueres efterfølgende. Desuden tilbydes lederne en gang om året workshops, hvor de trænes i inddragelse af medarbejdere og forældre (se nedenfor) i aktiviteter.

I VIDA basis+ suppleres basisindsatsen med en indsats rettet mod forældrene. Her inddrages forskellige former for forældresamarbejde i form af kurser og refleksion samt forslag om aktiviteter i hjemmet. Således opfordres der til, at institutionerne afholder forældremøder (fx i form af forældrekafe, fællesspisning eller kurser), hvor forældrene får viden om og sammen kan reflektere over børns læring og udvikling. Forældrene opfordres til at gennemføre aktiviteter i hjemmet med børnene, som er i tråd med de aktiviteter, der foregår i institutionerne.

Hvis du vil læse mere: se Jensen, Rasmussen & Jensen (2013b) og Jensen, Jensen, & Rasmussen (2015).

Vi lærer sammen (VLS) til vuggestuen, dagplejen og børnehaven er en sammenhængende indsats, der giver det pædagogiske personale redskaber, viden og rammer til at arbejde systematisk og målrettet med at styrke læringsmiljøet for de yngste børns sprog, matematiske opmærksomhed og eksekutive funktioner. Indsatsen blev oprindeligt udviklet til børn i vuggestue og dagpleje, men den er siden udviklet og tilpasset, så den også kan bruges til børnehavebørn. Blandt andet er der for denne aldersgruppe tilføjet læringsmål inden for områderne lydlig og skriftlig opmærksomhed. VLS er et forløb med fem temabaserede forløb, der er bygget op omkring faste læringsmål og fokusord inden for sprog, førskrift, matematik, og nu også eksekutive funktioner og sociale kompetencer indenfor en tredelt pædagogisk ramme (fordybelse, fokus og udforskning). VLS er afprøvet i 20-ugers forløb, men kan også bruges som en pædagogisk ramme hele året. VLS består af få kerneelementer som det

pædagogiske personale til en praksis, der støtter, udfordrer og engagerer børnene og styrker deres kompetencer: 1) læringsmål og fokusord er baseret på forskningsbaseret viden om, hvad børn kan lære på forskellige tidspunkter; 2) redskaber med understøttende strategier der er udviklet med udgangspunkt i hvordan børn lærer, der hjælper det pædagogiske personale med at tilpasse arbejdet med VLS til det enkelte barn og skabe interaktioner af høj kvalitet; og 3) refleksionsnoter og kompetenceudviklingsskemaer, der hjælper personalet med løbende at evaluerer deres eget arbejde med indsatsen og børnenes udbytte.

Hvis du vil læse mere: se Bleses m. fl. (2019, 2020, 2020)

Vi lærer sammen (+Intensiv forældreinvolvering) er en tilføjelse til *Vi lærer sammen* (til vuggestuen og dagplejen), og indebærer et tættere samarbejde mellem institution og forældre med børn, der var blandt de svageste i formålingerne af Produktivt ordforråd.

I den intensive forældreinvolvering indbydes forældrene til tre familiesamtaler, to kursusgange samt "Stay and Play" i dagtilbuddet. Formålet med den ekstra, intensive forældreinvolvering var at hjælpe forældrene til bedre at understøtte deres barns sprog i de daglige rutiner gennem en skærpet opmærksomhed på, hvad der kan forventes af barnet, og hvordan man bedst understøtter og engagerer barnet både sprogligt og følelsesmæssigt. Pga. dårlig implementeringsgrad arbejdes der pt. på en videreudvikling af denne indsats.

Hvis du vil læse mere: se Bleses m. fl. (2019)

TRYGFONDENS BØRNEFORSKNINGSCENTER

Aarhus Universitet
School of Business and Social Sciences
Institut for Økonomi

Fuglesangs Allé 4
8210 Aarhus V

E-mail: oekonomi@au.dk
Tlf.: 8716 5372